

ДО ОРНІТОФАУНИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОДЕСЕННЯ

В.М. Грищенко, Є.Д. Яблоновська-Грищенко

To the ornithofauna of Chernigiv part of the Desna river valley. - V.N. Grishchenko, E.D. Yablonovska-Grishchenko. - *Berkut*. 11 (1). 2002. - Data were collected during an expedition in Chernigiv region (North-East Ukraine) on 3–14.07.2002. Materials on 17 species are presented. [Ukrainian].

Key words: Chernigiv region, the Desna river, fauna, rare species.

Address: V.N. Grishchenko, Kaniv Nature Reserve, 19000 Kaniv, Ukraine. e-mail: vitaly@aquila.freenet.kiev.ua.

Матеріал зібрано під час експедиції на байдарці 3–14.07.2002 р. Обстежена ділянка Десни протягом 140 км від смт Макошине до м. Чернігова (Менський, Борзнянський, Куликівський і Чернігівський райони Чернігівської області).

У 2002 р. повені на Десні взагалі не було. У першій половині липня рівень води був досить низький, завдяки чому оголились великі смуги мілководдя і широкі піщані коси. На них годувались і відпочивали кулики, маргини, крячки. З першого дня звичайними птахами в таких місцях уже були пролітні великі (*Tringa nebularia*) і болотяні (*T. glareola*) коловодники, які тримались як поодиночки, так і зграями до 10–15 птахів.

Сіра чапля (*Ardea cinerea*). Під час експедиції виявлені дві колонії у заплавах лісах. Перша, чисельністю близько 200 гнізд, знайдена 5.07 на лівому березі Десни нижче с. Макаси біля одного із заплавлених озер. Друга, близько 110 гнізд, – 10.07 на правому березі у довгій та вузькій звивині річки між селами Гориця та Боромики (фото 1). В обох випадках гнізда були збудовані на чорних і білих тополях та вербах. У більшості гнізд ще трималися дорослі пташенята, особливо ввечері.

Велика біла чапля (*Egretta alba*). 8 і 9.07 поодинокі птахи кілька разів спостерігалися на луках і на березі Десни нижче с. Хибалівка. 10.07 велика біла чапля відмічена на луговому озері біля с. Салтикова Дівича. Можливе гніздування у колонії сірої чаплі між селами Гориця та Боромики.

10.07 тут спостерігалась велика біла чапля на дереві з гніздами, хоча наступного дня під час обліку жодного гнізда з пташенятами білої чаплі виявлено не було. 12.07 один птах відмічений на луках на захід від с. Боромики, трохи пізніше – 4 птахи на березі Десни.

Білий лелека (*Ciconia ciconia*). Всього під час експедиції зареєстровано 52 гнізда. З них 44,2 % побудовані на деревах, 34,6 % – на стовпах, 17,3 % – на водонапірних баштах, 3,8 % – на будівлях. Середня густина населення становить 12,84 пар/100 км² (2 пробні ділянки загальною площею 220 км² у Борзнянському, Куликівському і Чернігівському районах). Ці дані дуже близькі до одержаних у 1999 р. на ділянці Десни вище по течії – 12,87 пар/100 км² (Грищенко та ін., 1999). Успішність розмноження білого лелеки у 2002 р. в Україні була низькою. На обстеженій ділянці Подесення птахи ввели в середньому 2,81 пташенята на успішну пару і 1,90 на пару, що брала участь у розмноженні. Частка неуспішних пар становила 32,5 % (n = 40). 3,7 % виводків мали по 1 пташеняті, 25,9 % – по 2, 55,6 % – по 3, 14,8 % – по 4 (n = 27). Наведені показники нижчі за середні багаторічні як для Північно-Східної України, так і для України в цілому (Грищенко, 1999).

Осоїд (*Pernis apivorus*). 11.07 поодинокий птах спостерігався над Десною нижче с. Гориця.

Луговий лунь (*Circus pygargus*). Кілька разів зустрічалися самці: 6.07 – над луками неподалік від с. Дібровка, 10.07 – на бе-

Фото 1. Колонія сірої чаплі між селами Гориця і Боромики. 10.07.2002 р. Р. Десна.

Тут і далі фото Є.Д. Яблоновської-Грищенко.

Photo 1. A colony of Grey Herons on the Desna river.

резі Десни нижче с. Салтикова Дівиця. 12.07 – на березі Десни нижче с. Боромики.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). 11.07 ширяв над луками правого берега Десни нижче с. Гориця.

Орел-карлик (*Hieraaetus pennatus*). 4.07 один птах світлої форми спостерігався над Десною вище с. Куковичі.

Малий зуйок (*Charadrius dubius*). Звичайний вид на річкових косах. Проміри яєць ($n = 9$, 3 кладки), мм: 28,8–30,5 x 20,7–22,3 (29,73 ± 0,19 x 21,50 ± 0,20).

Кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*). Всього під час експедиції зареєстровано 60 особин, що становить 4,29 ос./10 км русла. Чисельність куликів-сорок виявилася вдвічі більшою, ніж на ділянці Десни вище по течії – від с. Курилівка Коропського району до смт Макошине. У 1999 р. тут нами було обліковано 32 птахи, 2,13 ос./10 км русла (Грищенко та ін., 1999). Таке зростання чисельності кулика-сороки вниз по течії Десни цілком логічне, адже збільшується кількість сприятливих для гніздування місць.

8.07 на косі правого берега навпроти гирла р. Вересоч (біля с. Хибалівка) вияв-

лена зграя з 8 куликів-сорок, яка складалася з двох сімей – по 2 дорослих і по 2 молодих птахи. Молоді кулики добре відрізнялися за поведінкою – вони випрохували їжу у дорослих птахів. Одна з цих сімей постійно трималася в районі згаданої коси, не відлітаючи від неї далі кількох сотень метрів. Очевидно, птахи саме тут і розмножувались. 5.07 сімейна група з 5 куликів-сорок спостерігалася на піщаній косі неподалік від с. Макаси. В обох випадках молоді птахи вже нормально літали.

Чорний коловодник (*Tringa erythropus*). Поодинокі птахи, які ще не повністю перелиняли (фото 2), кілька разів спостерігалися на річкових косах разом з іншими куликами: 8.07 – у двох місцях біля с. Хибалівка, 12.07 – нижче с. Боромики.

Турухтан (*Philomachus pugnax*). 4–12.07 на річкових косах неодноразово спостерігалися не повністю перелиняли самці, як поодинокі, так і групами до 10 птахів. Самки відмічені всього двічі.

Великий кроншнеп (*Numenius arquata*). 8.07 тримався серед інших куликів на косі біля с. Хибалівка.

Малий мартин (*Larus minutus*). 10.07 дорослий птах відпочивав разом з групою кричків на косі нижче с. Салтикова Дівиця.

Білощокий кричок (*Chlidonias hybrida*). 9 і 10.07 поодинокі птахи та групи до 5 особин відмічалися на косі нижче с. Салтикова Дівиця. 10.07 неподалік від цього місця виявлене поселення білощоких кричків на луговому озері на північний захід від названого села. Краї озера густо поросли очеретом та рогозом, майже вся внутрішня частина вкрита різаком. Тут гніздилися 50–70 пар звичайних мартинів (*Larus ridibun-*

dus), 50–70 пар білокрилих крячків (*Chlidonias leucopterus*) і не менше 5–10 пар білощоких крячків. 13.07 два птахи відмічені на луках північніше с. Підгірне.

Чорнодзьобий крячок (*Gelochelidon nilotica*). 13.07 вище гирла р. Снов спостерегалися два птахи, які пролітали над руслом Десни вниз по течії.

О.Б. Кістяківський (1957) зазначав, що чорнодзьобий крячок як залітний вид відмічався для середньої течії Дніпра біля сіл Сваром'я і Стайки, хоча й висловлював сумніви у достовірності визначення птахів. Наше спостереження підтверджує реальну можливість таких залітків.

Болотяна сова (*Asio flammeus*). 6.07 в сутінках один птах спостерігався над луками лівого берега вище с. Воловиця.

Ремез (*Remiz pendulinus*). За даними В.Т. Афанасьева зі співавторами (1992), у заплаві Десни цей вид поселяється дуже рідко. 7.07 знайдене гніздо з пташенятами на луках північніше с. Воловиця. Воно було збудоване на гілці білої верби, що росла на березі лугового озера, на висоті всього 2 м.

ЛІТЕРАТУРА

- Афанасьев В.Т., Гаврись Г.Г., Клестов Н.Л. (1992): Орнітофауна деснянської пойми и ее охрана. 1-58. (Препр. / АН України. Ин-т зоологии; 92.7).
Грищенко В.М. (1999): Успішність розмноження лелеки білого *Ciconia ciconia* в Україні у 1992-98 рр. - Екологічні аспекти охорони птахів. (Мат-ли

Фото 2. Чорний коловодник. При наближенні спостерігачів птах присів і затаївся. 8.07. 2002 р. Р. Десна біля с. Хибалівка.

Photo 2. A Spotted Redshank.

VII наради орнітологів Західної України, присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825 – 18.09.1899), м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). Львів. 35-37.

Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д., Атамась Н.С., Кушка Т.Я., Негода В.В. (1999): До орнітофауни середньої течії Десни. - Беркут. 8 (1): 108-110.

Кістяківський О.Б. (1957): Фауна України. Птахи. Київ: АН УРСР. 4: 1-32.

В.М. Грищенко,
Канівський заповідник, м. Канів,
19000, Черкаська обл.,
Україна (Ukraine).

Вітаємо ювілярів!

У червні 2002 р. відомому українському орнітологу **Валентину Валентиновичу Серебрякову** виповнилося **50**.

У вересні 2002 р. відомому болгарському орнітологу **Димитру Нанкінову** виповнилося **60**.

Редакція журналу “Беркут” щиро вітає ювілярів і бажає міцного здоров'я та всього найкращого в житті, подальшої плідної праці та нових творчих успіхів у вивченні й охороні птахів.

